

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

BEDŘICH SVATOŠ, AUTOR MILÍNSKA
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Klára Havrdová
Specializace v pedagogice – Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
léta studia (2009 - 2012)

Vedoucí práce: *PaedDr. Jiří Staněk, CSc.*

Plzeň, 2012

ZDE VLOŽIT ZADÁNÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 30. března 2012

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji panu PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za odborné vedení, laskavý přístup a pomoc při psaní mé bakalářské práce. Velký dík také patří panu Jiřímu Vostarkovi za cenné informace a materiály. V neposlední řadě děkuji své rodině za trpělivost a podporu.

Klára Havrdová

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	ŽIVOT BEDŘICHA SVATOŠE	9
3	TVORBA BEDŘICHA SVATOŠE	10
3.1	Předexilová tvorba	10
3.2	Díla psaná v exilu.....	16
3.3	Další literární činnost Bedřich Svatoše v exilu.....	21
4	ANALÝZA.....	23
4.1	Prostředí	23
4.2	Časové zařazení děje.....	24
4.3	Postavy.....	25
4.4	Bedřich Svatoš ve svých dílech	30
4.5	Shrnutí tvorby Bedřicha Svatoše	31
5	ZÁVĚR.....	37
6	SEZNAM LITERATURY	38
7	RESUMÉ.....	39
8	PŘÍLOHY.....	40

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce nese název – Bedřich Svatoš, autor Milínska. Pro téma jsem se rozhodla po konzultaci s bývalou ředitelkou Základní školy v Milíně – Mgr. Alenou Pacovskou. Právě ona mi poskytla možnost seznámit se s kronikářem města Milín, panem Jiřím Vostarkem.

Protože jsem vyrůstala a studovala poblíž Milínska, tak jsem byla velice nadšená, když mi pan Vostarek představil autora tak významného nejen pro náš region, a přesto tak opomíjeného a nedoceneného, jako je Bedřich Svatoš.

Pokud se vysloví jméno Bedřich Svatoš, většina české populace netuší, o koho se jedná. Někdo si jeho jméno dokonce přiřadí k Ivanovi Svatošovi, významnému českému výtvarníkovi. Tato neznalost pramení z toho, že se na některé autory, kteří odešli po roce 1948 do exilu, jakoby zapomnělo. Nebyl tu nikdo, kdo by se pokusil zjistit alespoň základní údaje o životě autora, natož tituly jeho vydaných děl. Bohužel ani dnes to není jiné.

Pokud nahlédneme do Slovníku české literatury od roku 1945 vydaného v roce 1998 v Praze, nenajdeme o autorovi šestnácti prozaických děl ani zmínku. Akademické Dějiny české literatury IV. vydané v roce 1995, ale koncipované v šedesátých letech, jmenují Bedřicha Svatoše ve výčtu protektorátních autorů v kapitole o české literatuře v letech 1939-1945. Po redakčních úpravách v devadesátých letech se Bedřich Svatoš v Dějinách české literatury IV. objevuje v ucelenější podobě. Ovšem chybí zde datum autorova úmrtí, ačkoliv od jeho smrti uběhlo již několik let. A ani seznam děl Bedřicha Svatoše zde není kompletní. Ve výčtu úplně chybí autorova prvotina - romaneto *Čardáš a polnice*. PhDr. Vladimír Novotný trefně poznamenává, že Bedřicha Svatoše potkal „*osud spisovatele 20. století*“¹

Bohužel stejně jako chybí informace o životě a díle tohoto autora, tak chybí i řada výtisků jeho knih v knihovnách, knihkupectvích a antikvariátech. Například v plzeňských knihovnách je naprosto nereálné setkat se s jakoukoliv knihou od Bedřicha Svatoše. Nejlépe zásobená je knihovna právě v Milíně, která vlastní šest románů tohoto autora, což je především zásluha pana Vostarka a manželky Bedřicha Svatoše, která některé knihy poslala panu Vostarkovi a on je iniciativně nakopíroval a knihovně věnoval. Ukázkou toho, jak málo jsou díla u nás rozšířená, je počet dostupných kusů například autorova prvního díla – *Čardáš a polnice*, kdy je v celorepublikové síti knihoven k mání jediný výtisk, a to konkrétně

¹ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 33.

v Moravské zemské knihovně v Brně. Naneštěstí s ostatními publikacemi to není o nic lepší. Každý výtisk knihy Bedřicha Svatoše je ojedinělým exemplářem. A právě proto není neobvyklým úkazem krádež některé z knih. Sám pan Vostarek se během našeho rozhovoru zmínil o tom, že mu jedna publikace během výstavy Svatošových děl zmizela.

A právě kvůli této situaci, kdy je nedostatek informací o dílech Bedřicha Svatoše a o autorovi samém, jsem se rozhodla napsat tuto práci, ve které bych se chtěla pokusit o rozšíření povědomí o tomto spisovateli, kterého bychom mohli zařadit do skupiny významných exilových autorů, jako jsou Jan Čep, Viktor Fischl, Zdeněk Němeček a Egon Hostovský. Byla by to nesmírná škoda a ztráta, kdyby jeho myšlenkové odkazy uchovávané v jeho prózách upadly do úplného zapomnění.²

V první řadě se seznámíme s životem Bedřicha Svatoše, protože jeho osud se přímo prolíná s jeho prozaickými díly. Přiblížíme si také, proč je právě město Milín pro tohoto spisovatele důležité a kam směřoval jeho život po roce 1948.

V další části práce představíme Bedřicha Svatoše jako na autora. Pro lepší orientaci v jeho dílech je jeho tvorba rozdělena na období strávené v jeho rodné zemi a na období, které prožil v exilu ve Francii. U jednotlivých dostupných románů bude přiblížen děj knihy a podány informace o jejím vydání. Pokusíme se také zjistit, jestli kromě publikační činnosti svých románů byl Svatoš i jinak literárně činný.

Druhá část bakalářské práce bude věnována analýze Svatošových textů. V první řadě se zaměříme na prostředí, pokusíme se zjistit, jestli mají místa v románech něco společného a čeho se autor drží při jejich výběru. Otázkou také je, je-li prostředí v prózách Bedřicha Svatoše jen fiktivním světem, nebo pokládá děj do reálného světa na konkrétní území.

Dalším bodem analýzy bude otázka časového zařazení děje, zjistíme, pracuje-li autor s jedním časovým obdobím, nebo jsou romány kladeny do různých časových úseků.

Důležitým bodem analýzy bude pohled na postavy románů Bedřicha Svatoše. Pokusíme se najít jejich společné povahové rysy, jejich funkci v textu. Zamyslíme se nad tím, jestli jsou hrdinové románů vybíráni podle jednoho klíče, nebo jestli autor pracuje s širokou škálou navzájem odlišných typů lidí.

A nakonec se zaměříme na to, zda se v dílech Bedřicha Svatoše vyskytují i ryze záporné postavy, a pokud ano, tak do kterých rolí je autor zasazuje. Jestli například může být „záporný“ hrdina hlavní postavou Svatošových románů.

² Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 10.

Neopomene se také zaměřit na hledání spojitostí autora a jeho díla, tedy nakolik měl vlastní život Bedřicha Svatoše vliv na jeho tvorbu a do jaké míry se jeho život do jeho románů promítl.

Na závěr shrneme výsledky tvůrčího úsilí spisovatele Bedřicha Svatoše s přihlédnutím k tématům jeho děl, zaměříme se především na jeho prózy s venkovskou tematikou, které se pokusíme zařadit do širšího literárního kontextu.

2 ŽIVOT BEDŘICHA SVATOŠE

Bedřich Svatoš se narodil 7. července 1908 v Bělči Křivoklátské u Prahy. O otce přišel velice brzy, padl deset dní před skončením 1. světové války na východní frontě. Vyrůstal tedy jen se svou matkou rozenou Vosykovou.

Bedřich Svatoš vystudoval reálné gymnázium v Praze na Vinohradech a ve studiu pokračoval na vysoké škole. Po dokončení Filosofické fakulty Univerzity Karlovy šel ve šlépějích svého otce a stal se středoškolským profesorem. Vyučoval na škole v Klatovech, Poděbradech, Příbrami a Benešově.

V roce 1934 o svatováclavské pouti poprvé zavítal do Milína, města kousek od Příbrami, ve které pracoval. Od prvního okamžiku mu městečko přirostlo k srdci, jak sám přiznal v pozdější době ve své osobní korespondenci. A právě v Milíně našel i svou budoucí ženu Bertu Jandovou, která pocházela z patrové hospody U Jandů. Do svého odchodu do ciziny žil se svou rodinou v Milíně. Na domě, ve kterém s manželkou přebývali, byla v roce 2000 odhalena pamětní deska.³

Jeho další kariéra pokračovala v zahraničí. Od roku 1946 vyučoval český jazyk na univerzitách v Lille ve Francii a v Bruselu, zároveň byl i profesorem německého jazyka na Vysoké obchodní škole v Lille.

Po politickém převratu v Československu roku 1948 zůstává Bedřich Svatoš s rodinou natrvalo ve Francii. Pod jménem Frédéric Svatos se i nadále věnuje profesorské práci, za kterou obdržel několik akademických vyznamenání a belgický Řád krále Alberta I.⁴

V průběhu svého života několikrát navštívil Jižní Tyrolsko, které mu přirostlo srdci. Dokonce ve své osobní korespondenci napsal: „*Pán Bůh stvořil svět v šesti dnech a dne sedmého odpočíval; a toho dne svátečního stvořil Jižní Tyrolsko*“.⁵

Od roku 1973 žil Bedřich Svatoš v důchodu se svou rodinou ve francouzském městě Marcq-en-Baroeul, kde i 5. dubna 1990 náhle zemřel, aniž by se stihl vrátit do své rodné země.

³ Milínský zpravodaj: Zlatá stezka. Milín 2000, roč. 2000, č. 1., s. 10.

⁴ www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=315&rok=2005&cislo=32. 20. 3. 2012

⁵ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 42.

3 TVORBA BEDŘICHA SVATOŠE

Bedřich Svatoš započal svou dráhu spisovatele v roce 1936. A své poslední dílo vydal v roce 1982. Během těchto čtyřiceti šesti plodných let napsal šestnáct literárních děl. Některé z nich byly povídkové soubory, další rozsáhlé romány nejčastěji s venkovskou tematikou.

Konkrétně vydal Bedřich Svatoš následující tituly: *Čardáš a polnice* (1936), *Ruce laskají zemi* (1941), *Cesta leží uprostřed* (1941), *Nad lesy stoupá dým* (1942), *Patrová hospoda* (1943), *Čtyři prameny* (1943), *Okovaný krok* (1946), *Poslední městečko* (1948), *Hranolem vzpomínky* (1954), *Mlha šatí strach* (1956), *Krůpěje zaslého času* (1960), *Zády ke světu* (1963), *Nechodí po horách* (1972), *Zatmění* (1977), *Tváří do světa* (1979) a *Hospůdka na nároží* (1982).

Pro lepší přehled rozdělíme tvůrčí období Bedřicha Svatoše na dvě období – období předexilové a po odchodu do exilu. A to proto, že v každém z těchto období na autora působí jiné prostředí, podmínky a zkušenosti, které mají velký vliv na jeho tvorbu.

3.1 Předexilová tvorba

Bedřich Svatoš se poprvé představil jako spisovatel romanetem *Čardáš a polnice* vydaným v roce 1936. Hlavní postavou je mladý muž, voják Antonín Kdoul, který cestuje vlakem na Slovensko, konkrétně do Rimavské Soboty. Pomocí jeho postavy je vykreslen veselý, někdy nelehký vojenský život. Antonín se v kasárnách seznamuje s muži z celé Československé republiky, s některými z nich navazuje přátelství. Poznává i dvě strany mince lásky. Prožívá zklamání s vdanou Milenou a objevuje čistou lásku mladé Zuzany.

Autor v krátkém čase dokázal nastínit pestrou psychiku člověka, proměny nálad a vnitřní vývoj. Již sám název díla napovídá velký vnitřní rozpor. Čardáš je tanec plný vášně a emocí a polnice symbolizuje poslušnost a řád. Přesně to samé se odehrává uvnitř Antonína Kdouly.

Druhou prací Bedřicha Svatoše je obsáhlejší dílo, román *Ruce laskají zemi* (později v roce 1947 vyšel pod názvem *Skořeny v zemi*).⁶ Tato kniha vyšla v roce 1941 v nakladatelství Vyšehrad. Oproti romanetu *Čardáš a polnice* je tato kniha svědectvím jednoho života od raného mládí až po smrt.

⁶ Milínský zpravodaj: Zlatá stezka. Milín 2000, roč. 2000, č. 1., s. 10.

Děj románu je zasazen do 19. století na venkov. Lze usuzovat, že autor ovlivněný svým dětstvím na Křivoklátsku zasadil děj právě do této oblasti. V knize je vykreslen selský život té doby se všemi krásami i překážkami prostřednictvím rodiny Kotyzových. Hlavní postavou, která provádí celý děj, je Josef Kotyza. Děj začíná jeho dětstvím. Josef představuje fungování venkovského života - jak práci na polích, tak systém klasické rodiny na statku. Otec, statkář má hlavní slovo. Rozhoduje o budoucnosti svých dětí – jestli půjdou studovat, nebo půjdou v jeho šlépějích a budou pracovat na statku. V jeho pravomoci je také rozhodnout, za koho se jeho dcera provdá a syn ožení. Kdo se vůli otce vzepře, bývá téměř vyděděn.

Když Josef dospěje, ožení se a po čase se stává statkářem on. Jeho již starý otec se přesouvá na výminek. Bedřich Svatoš na otci Josefa, Františkovi Kotyzovi, bravurně vykreslil duševní vývoj člověka, kdy je jako mladý vzpurný a neústupný, s přibývajícimi léty a zkušenostmi jichne a přemítá o svém životě, tíhne ke své rodině. Před smrtí nechce odejít ve zlém a snaží se o smíření s lidmi, kterým během svého života ublížil nebo jim křivdil. Román končí smrtí Josefa, který je již starým mužem na výminku, o statek se stará jeho syn. Dostává se na pozici svého otce a otce jeho otce. Lze v tom vidět určitý koloběh, jehož smysl sám autor vysvětluje ve své knize:

„Není důležité to, že člověk žil. Ale že život dostal a život dal. Protože nežije člověk, ale rod a v člověku všichni mrtví a ještě nenarození rodu...“⁷

Ještě v témže roce vychází román *Cesta leží uprostřed*. Umístění městečka Krčov na reálné mapě je nejisté. Jaroslav Kunc se domnívá, že Krčov představuje Kamenné Žehrovice na Kladensku, kdežto J. Š. Kvapil vidí za Krčovem město Milín na Příbramsku.⁸ Stejného názoru je i kronikář města Milín Jiří Vostarek, který v pasážích této knihy poznává své město. Kniha věrně popisuje osudy obyvatel malého městečka a upozorňuje na jejich přednosti i nedostatky.⁹ Ve stejném duchu, duchu venkovského života se nese Svatošova čtvrtá kniha *Nad lesy stoupá dým* vydaná v roce 1942. Zde stejně jako v románu *Ruce laskají* zemivystupuje rodná krajina Křivoklátska.

O rok později vychází další próza s venkovskou tematikou, kterou je román *Patrová hospoda*. Hlavní postavou knihy je Vojta Toula. Začátek románu vypráví o jeho dětství.

⁷SVATOŠ, Bedřich: *Ruce laskají zemi*, 1941, s. 259.

⁸ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 28.

⁹ Milínský zpravodaj: Zlatá stezka. Milín 2000, roč. 2000, č. 1., s. 10.

Vyrůstal jako prostřední syn otce řezníka a hospodského. Malý Vojta viděl svého otce jako silného a správného chlapa, jako svůj vzor. Možná právě proto neměl moc blízký vztah k matce. Vojtův otec se při nešťastné nehodě zraní a umírá, když je Vojta ještě malý kluk. Celý jeho život se mění, spolu se starším bratrem se snaží zastat otcovo řemeslo a co nejvíce pomoci matce. Ta nedlouho po muži umírá na zápal plic a rodina se rozpadá úplně. Nejstarší bratr odchází, aby se vyučil řemeslu, nejmladší z bratří zůstává u strýce v rodné vsi a Vojta se stěhuje k dědečkovi do nedalekého Povalova.

Dědeček byl také řezníkem a měl v pronájmu hospodu. Starý Toula se Vojty ujme, horší vztah má malý vnuk s babičkou, která se k němu chová velice odtažitě. Když je Vojta starší, rozhoduje se, čím se vyučí. Rozhodne se být stejně jako otec a děd řezníkem a hospodským a jde se učit k dědovi. Ten ho bere jako ostatní učně, nedělá žádné rozdíly. Nejprve je to pro Vojtu velká rána a vnitřní zrada, ale časem poznává, že to s ním starý Toula myslí dobře.

Když je téměř dospělý, dozvídá se, proč se prarodiče nikdy nevidali s jeho otcem, svým synem, a proč jej nemá babička ráda. Když byl jeho otec ještě mladý, vlastnil děd svou vlastní hospodu, jenže Vojtův otec rozmazlovaný svou matkou byl velmi nezodpovědný a prohrál velkou sumu peněz v kartách. Kvůli tomuto dluhu přišel starý Toula o svou hospodu a od té doby si musel pronajímat k řemeslu cizí. Vojta vzpomíná na otce, vzpomíná, jak tvrdě a úporně pracoval, a je si jist, že chtěl dědečkovi dluh vrátit. A tak se Vojta rozhodne, že bude šetřit a koupí svou vlastní hospodu. Tím navrátí čest svému otci a smíří jeho památku s rodiči.¹⁰

Spor nastane, když v obchodě u řeznictví zmizí kus masa a děd z krádeže obviní Vojtu. Hrdý Vojta opouští Povalov a vydává se do Bratislavy na vyučenou. Za pomoci muže pocházejícího také z Čech nachází práci v řeznictví, kterou hledal. Učí se nové postupy a seznamuje se s novými moderními stroji, které u nich na venkově nejsou.

Po nějakém čase se mu začne stýskat po domově a navrácí se zpět do Povalova. Starý Toula uznává svou chybu a pomalu přenechává celou živnost svému vnukovi. Vojta nachází i lásku a ožení se s milou a hodnou Lidkou. I vztahy s babičkou se urovnávají. Poznává, že vnuk není takový, jako byl zamlada její syn, a na smrtelné posteli se mu omlouvá za své chování vůči němu a prosí o odpuštění.

V závěru knihy Vojta kupuje svou vlastní hospodu, po které dlouho toužil. Radost z koupě je zastíněna vážnou nemocí jeho dcerky. Vojta si uvědomuje hodnotu milované osoby

¹⁰ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 28.

a nicotnost majetku, když není s kým jej sdílet. Vše ale končí dobře. Vojta vlastní svou hospodu a jeho dcerka překonává vážnou nemoc.

Autor se v románu *Patrová hospoda* snaží vykreslit komplikovanost mezilidských vztahů, které se lehkou rozbijí, ale těžko skládají dohromady. Mezi hlavní ctnosti hrdinů této knihy patří čestnost a pracovitost, které jej dovedou zdárně k jakémukoliv vytčenému cíli.

Děj knihy je zasazen přibližně na konec 20. století do Habsburské monarchie.¹¹ Toto časové zařazení lze odvodit i z toho, že postava řezníka Vojtěcha Touly se objevuje i v knize *Poslední městečko*, kde už je starým ovdovělým mužem, který doufá v konec druhé světové války. A na samém konci války, když je městečko bombardováno, utíká zachránit svou hospodu a přitom vzpomíná i na svou ženu Lidku:

„Zamne si oči, nešálí-li ho zrak. Z krovu jeho hospody, patrové a vysoké, je na ni dobře vidět, když stromy pod stodolami jsou bez korun a jedna stodola se propadla do díry po výbuchu a druhá smekla polovičku střechy, z vršku jeho hospody, pěkně nově červeného, stoupá nitka kouře. Hoří, vykřikne v sobě a rozběhne se. Naše hospoda hoří, Lidko, ženo moje, děti, naše hospoda hoří, volá a běží...“¹²

Polohou je Povalov Milín, město, které pro Bedřicha Svatoše hodně znamenalo. Toto tvrzení je možné opět podepřít postavou Touly v románu *Poslední městečko*. A právě i samotná patrová hospoda hrála v autorově životě velkou roli, protože právě v milínském patrové hospodě našel svou budoucí manželku. Jak uvádí příloha Milínského zpravodaje *Zlatá stezka* postavy románu:

„Osoby v románu “Patrová hospoda” patří k těm, které důvěrně znal.“¹³

Sérii venkovských próz uzavírá Bedřich Svatoš románem *Čtyři prameny*, který byl vydán v roce 1943.

V roce 1946 vychází román s titulem *Okovaný krok*. Jak sám autor popisuje v úvodu knihy, vznik tohoto díla byl velice dramatický. Rukopis měl totiž hotový již na počátku roku 1939, jenže politická situace v naší zemi nedovolovala knihu uveřejnit. Bedřich Svatoš měl jednu kopii této knihy, tu dal do úschovy k matce, která pod vývojem událostí rukopis raději

¹¹ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 29.

¹² SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*, 1948, s. 216.

¹³ Milínský zpravodaj: *Zlatá stezka*. Milín 2000, roč. 2000, č. 1., s. 10.

ze strachu z jeho nalezení zničila. Rukopis, který měl autor sám u sebe, s ním putoval do Příbrami a poté do Benešova. Jeho další osud popisuje Bedřich Svatoš takto:

„Když byl v červnu 1942 zatčen a popraven Josef Fárka, správce benešovského gymnasia, můj představený, ukryl jsem oklepek románu na půdičce svého domku ve dvojitém stropě nad schodištěm. Tehdy mě vyhledal lesní R. Šmaus, přítel, který můj román znal, a nabídl mi, že jej bezpečně uschová ve své myslivně Kozmáči u Benešova.“¹⁴

V této myslivně byl román uschován až do roku 1944 a vydání se dočkal až v roce 1946.

Děj románu je umístěn do období před druhou světovou válkou a zasahuje až do okupace Československa. Hlavním hrdinou je mladý muž Adolf Kuldán, který se vrátil z vojny a dokončuje studium na pedagogické fakultě. Jeho aprobací je český a francouzský jazyk.

Knihla začíná jeho příjezdem do pohraničního městečka jménem Moravský Lačnov, kam ještě jako nedostudovaný jede učit na menšinové gymnázium. Seznamuje se zde se svými budoucími kolegy, mezi některými nachází i velmi dobré přátele, konkrétně Demara, s jehož pomocí a pod jeho dohledem dokončí svá studia.

I milostná zápletka našla v této knize své místo. Během letních prázdnin, kdy Kuldán odjel na Slovensko na vojenské cvičení, se seznamuje s mladou Rozou a vzniká mezi nimi pevný láskyplný vztah.

Celý román je spjat s pocity Kuldána, který působí dojmem obyčejného mladého člověka. Prožívá strach a nejistotu při nástupu do svého prvního zaměstnání. Chce se vzbouřit, když jej Demar postrkuje k učení na závěrečné státnice a pocit absolutního štěstí, když zkoušky zvládne a samozřejmě když se seznámí s Rozou. Přes relativně poklidnou atmosféru každodenního života, cítí čtenář napětí mezi řádky. A opravdu celá pomyslná idyla obyčejného života končí velkou ranou - Mnichovskou dohodou. Nikdo této zradě nemohl uvěřit. Všichni čekají, že se budou bránit a bít o své území. A když začne mobilizace, odjíždí Kuldán i Demar bojovat za svou zemi. Cestou na určené místo se stane nehoda, z vlaku vypadne mladý voják a zemře. V Lučenci, kam byli povoláni, se dozvídají, že se mobilizace ruší a nebudou se bránit. Přepadne je neskutečná bezmoc a zmar. Tím největším důkazem lidské bezmoci je smrt učitele Trlifaje z Moravského Lačnova. Ten než by ustoupil Němcům a opustil svou domovinu, sáhl po zbrani a zastřelil se.

¹⁴ SVATOŠ, Bedřich: Okovaný krok, 1946, titulní strana.

Bedřich Svatoš v závěru románu *Okovaný krok* ukazuje nelehké dny okupačního období, kdy by muži nejraději bránili své domovy vlastními těly, než aby přenechali svou zem okupantům. Ale nemohou, musejí nechat pohraničí nepřátelům a tvářit se, jako by se nic nestalo. Někteří lidé tento fakt neunesli a než by se vzdali domova a své cti a ustoupili, raději ukončili svůj život jako právě romantický vlastenec Trlifaj.

A tam, kde končí román *Okovaný krok*, začíná další Svatošovo dílo - *Poslední městečko*. Tato kniha vydaná v roce 1948 je posledním knihou autora napsanou v jeho rodné zemi. Román začíná popisem vystěhování obyvatel městečka Neveklov na Benešovsku. Lidé jsou nuceni opustit své domy. Jediný majetek, který si odvázejí, táhnou na kárách za sebou. Málokomu se podařilo schovat pod fůrou slámy i něco cennějšího.

A to byl i příběh starého Vendelína Rouse, který musel odejít se ženou a nevlastním synem z domu. Přestěhovali se z domoviny do malého městečka do opuštěného domu, který patřil před válkou židovské rodině.

V první části knihy jsou představováni jednotliví obyvatelé městečka. Co člověk, to povaha, to příběh. A každý z nich se s tlakem války vyrovnává jinak. Najdou se zde i tací odvážlivci, kteří schovávají partyzány a pomáhají jim přežít. Ovšem setkáváme se tu i s opačným typem lidí. Jedním z nich je pan Hervencl, který si nechává říkat Herr Wenzel. Sympatizuje s Německem a snaží si díky tomu vydobýt lepší postavení a pohodlnější podmínky pro svůj život.

Pomyslná druhá část knihy pojednává o posledních dnech druhé světové války. Praha je osvobozena, všude v okolí zvoní zvony vítězství a osvobození, ale právě toto městečko je posledním neosvobozeným místem. Prchající Němci obsazují domy a bez příčiny vraždí jejich majitele. Americké letouny kvůli přítomnosti německých vojáků bombardují a pustoší město. Němci prchají, ale bombardování neustává. Někteří obyvatelé uprchnou do vzdálených mysliven, mlýnů, ale někteří zůstávají ukryti ve sklepích města a čekají na ruské tanky, které se blíží, a i oni budou moci zvonit na vítězství.

Román *Poslední městečko* je dílo plné někdy až naturalistických popisů událostí konce války. Jedním z nich je útěk obyvatel městečka během bombardování:

„Na silnici se zachumelí, nikdo se neohlíží, chybí-li někdo, jen po svých se obracejí a děti vlekou za ruce a rance peřin na ramenou a vyhánějí dobytek, který jim zbyl a nebyl zasažen. Kusy se vzpírají, natahují krky a žalují hlasitě, pobízejí

je, kloužou v tratolištích krve a ve vykydnutých vnitřnostech a ve výkalech pobitého dobytka,...“¹⁵

Jiným krutým obrazem války je zbytečná smrt mladého studenta Zdeňka, který běží do bombardovaného městečka, aby našel a odvedl do bezpečí dívku, kterou má rád. V lese ale narazí na skupinku prchajících fašistů, kteří jej napadnou a omráčí, pověsí ho na strom a zohyzdí mu tvář, doslova je v knize napsáno:

*„Neví, že mu předtím zohyzdili tvář a oči mu po ní vytékají...“*¹⁶

Ač v celé knize nenajdeme konkrétní jméno tzv. posledního městečka, lze s určitostí říci, že se jedná o město Milín, které bylo na konci druhé světové války během osvobození také takovým posledním městečkem. Na tento fakt poukazuje i kronikář Milína Jiří Vostarek:

*„9. května 1945 oslavoval celý svět vítězství nad nacistickým Německem. V noci z 11. na 12. května 1945 se v Milíně odehrávalo poslední dějství strašlivé světové války, kterou historici označili jako druhá. Milín byl posledním městečkem, kde zvonili na vítězství konce války v Evropě.“*¹⁷

3.2 Díla psaná v exilu

Rok 1948 byl pro Bedřich Svatoše zlomovým. Po politickém převratu v rodné zemi zůstal již natrvalo v severozápadní Francii a pokračoval ve své profesorské kariéře. Jako spisovatel se na pár let odmlčel.

Prvním jeho dílem vydaným v cizině je krátký soubor povídek nazvaný *Hranolem vzpomínky*. Kniha vyšla v roce 1954 ve Vídni. Dva roky na to, v roce 1956, vyšel první Svatošův exilový román pod názvem *Mlha šatí strach*.

Hlavní postavou románu je mladý muž Jan, který byl během druhé světové války vězněn v německém pracovním táboře, ale po leteckém náletu se mu s velkým štěstím podařilo uprchnout. Bloudí lesy, zmítá se v horečkách a sám nerozeznává realitu od snu. Jeho cílem je dostat se do Francie a tam se přidat k odboji. V tomto zbídačeném stavu ho nalézá

¹⁵ SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*, 1948, s. 214.

¹⁶ SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*, 1948, s. 229.

¹⁷Ze soukromého archivu J. Vostarka.

ryšavý Francouz, který bydlí se svou dcerou a starou ženou v malém domku na ostrůvku uprostřed říčních kanálů.

Nějakou dobu po tom, co se Jan vyléčí, se u nich ještě skrývá. Protože je to velmi nebezpečné, zařídí mu ryšavec, tak muže Jan nazývá, přesun na bezpečnější místo. Před svým odjezdem se Jan sblíží s ryšavcovou dcerou Clariette a slíbí jí, že se za ní vrátí, jak jen to bude možné. Schován v bedně, aby ho žádná hlídka nenašla, přijíždí do městečka Bille. Má zde dojednaný úkryt a novou identitu u krejčího Františka Šimáka. Šimák a jeho rodina jsou také původem Češi, kteří se do Francie přestěhovali. Jan má pod novou identitou být Šimákovým učněm.

Zpočátku jsou k němu všichni velice nedůvěřiví, protože se nejednou stalo, že ukryvaný člověk byl ve skutečnosti nasazený udavač. Ale po nějakém čase mu všichni začnou důvěřovat. Dokonce ho zasvětili do své odbojové činnosti, kdy se pozdě večer vydávají do ulic, ač je to přísně zakázáno. Venku škodí Němcům například tím, že jim do chladiče dávají cement a podobně narušují automobily.

Po skončení války se Jan vydává hledat ryšavce a především jeho dceru. Bloudí, až nachází hledaný ostrůvek a na něm prázdný opuštěný dům. Zklamaný Jan odjíždí od ostrůvku, ke kterému se celou dobu v Bille upínal, a otvírá se před ním nová, ale nejistá budoucnost, která mu nahání strach.

Bedřich Svatoš v románu *Mlha šatí strach* autenticky vykresluje konec druhé světové války tak, jak se odehrávala ve Francii, s velkou pravděpodobností se opírá i o zkušenosti jeho francouzských přátel, kteří toto období prožili.¹⁸

Ale ani v této knize se autor neomezuje jen na popis děje. Stejně jako v předešlých románech - *Okovaný krok* nebo *Poslední městečko* nahlíží všechny postavy i z hlediska jejich lidství. Každá postava chrání svou rodinu, pověst a hlavně čest.

Bedřich Svatoš poukazuje ve svém díle i na to, jak obyčejní lidé bojovali s válkou. Na odvážných počinech Šimáka a jeho kolegů představuje, jak prostý člověk bojoval proti nebezpečným a ozbrojeným nepřítelům. A právě tací lidé jsou oprávněně nazýváni hrdiny.

Po románu *Mlha šatí strach* následovala kniha vzpomínkových povídek *Krůpěje zašlého času*. Kniha byla sice vydaná až v roce 1960, ale již v roce 1953 byly povídky oceněny jako nejlepší prozaický text v literární soutěži pořádané Křesťanskou akademií ve spolupráci s Českou kulturní radou v exilu.¹⁹

¹⁸ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 40.

¹⁹ www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=315&rok=2005&cislo=32 20. 3. 2012

Jak již sám název napovídá, autor se v povídkách navrácí do svého dětství. Jako ve svých knihách vydávaných ve čtyřicátých letech se navrácí k venkovu a charakteru tamních lidí.

V roce 1963 vychází další exilové dílo Bedřicha Svatoše, jímž je soubor povídek a romanet nazvaný *Zády ke světu*. Obal této knihy si autor ilustroval sám a knihu a ilustraci věnoval svému blízkému příteli Pavlu Želivanovi (vlastním jménem Monsignore profesor PhDr. ThDr. Karel Vrána).

Děj třinácti próz je zasazen do autorovy blízkých Tyrol, kde se zaměřuje na povahu a život tamějších obyvatel.

O devět let později, tedy v roce 1972, vychází další kniha Bedřicha Svatoše – román pojmenovaný *Nechodí po horách*. Ilustraci díla opět zpracoval sám autor.

Román popisuje malou tyrolskou vesničku, jejíž obyvatele autor představuje se všemi jejich kladnými i zápornými vlastnostmi.

Vrchol Svatošovy tvorby představuje psychologická novela *Zatmění*. Dílo vydané roku 1977 se zaměřuje více na jednu postavu, a to bývalého důstojníka, který je již v penzi. Žije v malém jihotyrolském městečku se svou mladou ženou. Celá kniha je jakýmsi proniknutím do duše hlavního hrdiny, který rozebírá v dlouhých monolozích své převážně černé myšlenky.

Svou hudebně nadanou manželku poznal krátce před odchodem do války. Dlouhý odstup let, kdy manželé nebyli spolu, jejich vztah velice poznamenal. Láska z její strany za tu dobu vyprchala a velký věkový rozdíl začal hrát svou roli.

Starý muž svou ženu dokonce vnitřně obviňoval ze své poloviční slepoty, protože když byl na operaci se svým prvním zákalem, měla jej žena hlídat první noc, aby si oči nevědomky nemnul. Manželka ale usnula a nehlídala ho. Muž si svěřil oko mnul a byl na jedno oko navždy slepý.

Děj knihy začíná v době, kdy bývalý důstojník přestává vidět na druhé oko v důsledku dalšího zákalu. Doktor mu naplánuje operaci za několik měsíců. Během té doby se muž trápí strachem, že by mohl přijít i své o druhé oko. Zároveň si uvnitř sebe sama začíná uvědomovat problémy s manželkou – rád by jejich vztah urovnal, aby opět fungoval. Po večerech, kdy nehraje žena na svou harfu, se s ní snaží několikrát hovořit, jenže ona odpoví buď jedním slovem, kývnutím hlavy nebo vůbec neodpoví.

Jak postupně plyne čas, začíná být starý muž doopravdy úplně slepý. A se zhoršeným zrakem se zhorší i jeho psychika. Trpí velkým strachem, že se operace nepodaří, a žárlivostí ke své manželce.

Jeho bezmoc vrcholí, když jsou oslavy Nanebevstoupení. Celé město jde v průvodu na pláž. Tam se slepý muž vzdálí a přemýšlí. Po chvíli si všimne, že již nikoho neslyší. A najednou jej zaplaví příliv.

„A pak přece zavolám. Protože najednou, znenadání, stojím ve vodě až po kotníky a nevím, vstoupil-li jsem do ní, či přišla-li ona ke mně. Couvnu. Zdá se mi ku podivu, že za mnou je voda hlubší. Zůstanu tam tedy trčet, neodvážím se už ani pohnout ani obrátit, protože kolem mne v tom okamžiku světlo zhaslo a s ním i teplo, které mi do té chvíle drželo dlaň v týle. ... Ticho je; mrazivé ticho. Ticho a strach mi vážou ruce a nohy.“²⁰

V tomto dezorientovaném stavu jej nalézá neznámý mladý muž. Jeho hlas je starému muži velmi povědomý, ale neodváží se zeptat, kdo je jeho zachránce, ze studu, že si jej nepamatuje. Od té doby tráví se svým zachráncem velmi mnoho času. Dokonce se i rozhodne, že mladého muže požádá, jestli by s ním nešel na obávanou operaci a nehlídal ho, aby si opět nemnul operované oko a nepřišel tak o zrak nadobro.

Po nekonečně dlouhém čekání nastane den operace. Zachránce, jehož jméno starý muž dosud nezná, je s ním a stará se o něj, aby se v pořádku doléčil. Bývalému důstojníku je ale pořád divné, že se u něj jeho žena dosud nezastavila a ani nevolala, aby se optala na jeho stav. A také pořád přemýšlí, odkud zná hlas svého nového přítele. A tak se ho vyptává, odkud pochází. A najednou je mu vše jasné z odpovědi neznámého. Dochází mu, že jeho manželka nejezdila pravidelně za tetou Dominique, ale za tímto mužem. Ve svém rádobý příteli poznává svého nepřítele – milence své mladé ženy. Zdá se mu to až neuvěřitelně podlé, že přijel, aby se postaral, aby se operace povedla a on mohl s jeho ženou bez výčitek svědomí odejít.

Kvůli velkému zklamání ze zrady milované ženy nemá starý muž ani radost z toho, že opět vidí. V hlavě mu jen hučí vzpomínky. Když dorazí domů, žena tam již není. Jediné co si vzala sebou, byla její harfa. Cítí se najednou víc opuštěný, než byl ve své slepotě. Chce přehlušit nezvyklé ticho, tak si pouští desku, která je v přehrávači připravená. Přichází další bolestivé zjištění. Na desce je concerto, které hrávala každý večer jeho žena. Tedy on si myslel, že jej hrála pro něj, a místo toho se zvuk linul z přehrávače a jeho manželka byla pryč.

A právě v té chvíli spatří na zemi bílou obálku. V první chvíli si uvědomí, že se pro ni nesmí v žádném případě ohnout, protože jej doktor varoval, že se v prvních dnech nesmí pro

²⁰ SVATOŠ, Bedřich: Zatmění, 1977, s. 76.

nic nahnout, jinak byla operace k ničemu a on o zrak nadobro přijde. Ale zároveň se mu v hlavě opět vyrojí myšlenky na to, jak oba jeho nejbližší čekali na výsledek operace, aby ho v klidu opustili. A s touto hořkou myšlenkou se rozhodne shýbnout pro onu obálku. A právě zde novela končí. Možná se zlomyslným záměrem zanechává Bedřich Svatoš čtenáře bez odpovědi na mnohé otázky, které vyvstávají. Ovšem právě v tomto záměru je kouzlo celé knížky, která nás po přečtení donutí o příběhu i nadále přemýšlet.

Novela *Zatmění* lehce vybočuje z řady tvorby Bedřicha Svatoše. Autor se zde nezaměřuje na více osudů, ani nepopisuje delší časový úsek. Naopak. Více detailně popisuje necelý rok života starého muže – jeho pocity, myšlenky a názory. Hlavní postava se zde stává vypravěčem svého vlastního příběhu. Právě díky tomuto postupu je děj knihy o to více autentický a působivý. K vytvoření většího napětí autor využívá nespočet nedokončených výpovědí, které jsou právě součástí monologů starce.

Upínání hlavní postavy a jeho ženy k operaci, jako k záchraně existence je velice paradoxní. Muž se návratu svého zraku upíná z toho důvodu, že očekává, že nastane i zlom v jejich manželství. Vidí v tom záchranu a možnost oživení jejich mrtvého vztahu. Manželka právě naopak spatřuje v uzdravení svého staršího manžela možnost, jak bez výčitek svědomí, že opouští slepého nemohoucího muže, začít novou životní cestu se svým stejně starým milencem.

V roce 1978 vychází sedmá exilová kniha Bedřicha Svatoše, tou je soubor povídek pod názvem *Tváří do světa*. Autor se v knize navrácí do jihotyrolské vesničky a zabývá se povahou jejích obyvatel. Hlavní myšlenkou knihy je, jak sám autor píše: „*Je lepší se nevracet!*“²¹

Posledním dílem Bedřicha Svatoše je sbírka čtrnácti povídek nazvaná *Hospůdka na nároží*. Vydání této poslední knihy bylo značně komplikované. Jak popisuje Karel Vrána v doslovu sbírky:

„*Dne 1. února 1979 náš autor uzavřel smlouvu s českým exilovým nakladatelstvím Freie Presse Agentur, Edice Archa (NSR) za účelem vydání své poslední sbírky čtrnácti povídek z pražského prostředí třicátých let: Hospůdka na nároží. Kniha měla vyjít během jednoho roku po uzavření smlouvy. Stalo se, že nevyšla.*“²²

²¹ SVATOŠ, Bedřich: *Tváří do světa*, 1978, s. 5.

²² SVATOŠ, Bedřich: *Hospůdka na nároží*, 1982, doslov knihy.

Nakladatelství se autorovi neozývalo, až v listopadu roku 1980 mu poslalo ukázkový exemplář, který se ale lišil od rukopisu, který jim Bedřich Svatoš předal, dokonce jedna povídka v knize chyběla. Autor a jeho nejbližší se rozhodli celou věc tak nenechat a kniha byla podle původního rukopisu vydána až v roce 1982 za pomoci Křesťanské akademie.

Jak sám název knihy napovídá, příběhy této sbírky se vypravují v malé hospůdce na nároží Kanálky a Mánesovy ulice v Praze. V hospůdce se scházelo několik sousedů a při posezení u piva se někdo rozvzpomínal a vyprávěl nějaký zajímavý příběh ze svého života. Některé příběhy dopadnou dobře, jiné zas špatně, prostě tak, jak je napsal sám život bez přikrášlení autorem.

Na první pohled se zdá, že na sebe povídky v knize nijak nenavazují a jediné, co je spojuje, je místo, kde jsou vyprávěny. Ovšem první povídka, která vypráví o lékaři, který dokázal předpovědět smrt, nás provází několika dalšími povídkami. Syn hospodského příběh vyslechl a snažil se jeho pravdivost vyvrátit. Poté, co mu umře otec a on přebírá řemeslo, vypráví se onoho zázračného lékaře najít. To se mu podaří a i on se dozvídá, kolik času života mu ještě zbývá. Předpověď se opravdu vyplní a mladý hostinský umírá. Jeho smrtí se mění i hospůdka, ve které se vyprávěči jednotlivých příběhů scházeli. Ne že by se změnil vzhled této budovy, ale vytratila se příjemná atmosféra prostředí. Postupně jednotliví štamgasti přestávají chodit a hospůdku navštěvují noví lidé. A se změnou osazenstva končí i vyprávění příběhů a tím i toto dílo.

3.3 Další literární činnost Bedřich Svatoše v exilu

Jak již bylo napsáno, Bedřich Svatoš byl po odchodu do exilu literárně velmi aktivní. Kromě zmíněných osmi vydaných knih přispíval Bedřich Svatoš i do různých exilových časopisů, kde publikoval některé ze svých povídek a kratší ukázky z próz. Své prozaické texty posílal konkrétně do exilového měsíčníku *Revue*, který vydával Jan Tuček v Brisbane v Austrálii. Dalším časopisem, do kterého Svatoš přispíval, byla kulturní revue *Sklizeň* redigovanou Antonínem Vlachem ve spolupráci s Robertem Vlachem. Některé jeho povídky se objevily i v časopisech *Perspektivy*, *Proměny* a *Nový život*.

Jeho dalším kulturním počinem byla účast na Sjezdu Kulturní rady, který se konal v červenci 1956 v Paříži. Referáty pojednávaly o situaci spisovatelů v exilu i o stavu kultury

v komunistickém Československu. Tyto hlavní referáty přednesli Jan Čep, Jaroslav Jíra, František Listopad a přítel Bedřicha Svatoše – Pavel Želivan. Závěrečnou zprávu sestavili Jan M. Kolár, Bedřich Svatoš, Robert Vlach a Pavel Želivan. Bedřich Svatoš svou závěrečnou zprávu přednesl ve francouzštině.²³

²³www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1716&hl=bed%C5%99ich+svato%C5%A1+sjezd+kulturn%C3%AD+rady 20. 3. 2012

4 ANALÝZA

4.1 Prostředí

Knihy Bedřicha Svatoše jako by mapovaly jeho vlastní život. Prostředí, ve kterých se děj daného románu odehrává, není autorem vybráno zcela bez příčiny. Každé z míst má pro Bedřicha Svatoše nějakou osobní hodnotu.

Důkazem jsou Svatošovy první romány *Ruce laskají zemi* a *Nad lesy stoupá dým*. Obě tyto knihy popisují okolí Křivoklátska, což byla autorova rodná krajina. Díla *Cesta leží uprostřed*, *Patrová hospoda* a *Čtyři prameny* zasazuje Bedřich Svatoš do jemu blízkého městečka Milín. Ve všech těchto románech autor popisuje selský život v daném kraji, vykresluje život prostých venkovských lidí, jejich práci, starosti a myšlení.

I prostředí venkova a malých městeček si Bedřich Svatoš vybírá do svých románů zcela záměrně. A to proto, že na malé vsi může lépe pracovat s širokým spektrem postav. Na selských rodinách z venkova se dobře ukazuje určitá hierarchie mezilidských vztahů, která byla pro tento styl života typická. Otec rodiny byl hlavou celé rodiny, synové, ač někdy zcela dospělí muži, jej museli na slovo poslechnout. Lidé z vesnice se také navzájem velice dobře znali, tím může autor velice lehce vykreslit složitosti mezilidských vztahů. Zároveň prostředí vesnice je příznačné pro svou harmoničnost a mravní čistotu, která je pro prostředí Svatošových děl nezbytná.²⁴

Změna autorova pobytu se samozřejmě promítla i do jeho díla. Román *Mlha šatí strach*, první román napsaný v exilu, se odehrává právě ve Francii, kam Bedřich Svatoš emigroval. Přetrvávající vliv českého prostředí se tomuto prvnímu exilovému dílu nevyhnul. Jan se sice pohybuje po francouzském území, nachází útočiště ve francouzském městečku Bille, ale ocitá se v podstatě v prostředí českém, protože se ho ujímá rodina původem z Čech.

Původ autora se v exilových dílech promítne znovu, a to ve vzpomínkové knize *Krůpěje zaslého času*, ve které se Bedřich Svatoš navrácí zpátky do rodné krajiny, do svého dětství.

Neméně důležitou krajinou pro Bedřicha Svatoše bylo Tyrolsko, které několikrát za svůj život navštívil a které miloval. A právě proto se děj románů *Zády ke světu*, *Nechodí po horách*, *Zatmění* a *Tváří do světa* odehrává právě zde. Stejně jako ve své předexilové

²⁴ Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, s. 27.

venkovské próze si autor všimá obyčejných lidí žijících v tyrolské vesničce a zachycuje jejich vrtkavý osud.

4.2 Časové zařazení děje

Knihy Bedřicha Svatoše lze s ohledem k časovému určení děje rozdělit na dva typy. Za prvé na romány, které reagují na současné události a zachycují aktuální dění. Mezi takové můžeme zařadit román *Okovaný krok*, který reaguje na události spojené s Mnichovskou dohodou a na předzvěst druhé světové války. Dalšími časově zařaditelnými romány jsou *Poslední městečko* a *Mlha šatí strach*. Oba romány zachycují konec druhé světové války a události s tím spojené. Všechny tyto Svatošovy knihy lze označit jako romány reagující na druhou světovou válku. U každé knihy můžeme vzhledem k popsáním událostem určit dokonce rok, ve kterém se děj románu odehrává.

Druhým typem knih jsou prózy, které je možno jen mlhavě z kontextu zařadit do časového úseku. Jedním z typů těchto próz jsou knihy, ve kterých se Bedřich Svatoš navrácí do svého dětství a mládí. Spadají tedy do období první republiky. Do této kategorie patří Svatošova prvotina *Čardáš a polnice*, vzpomínkové prózy exilové tvorby, jako například *Krůpěje zašlého času* a poslední kniha autora *Hospůdka na nároží*.

Venkovské romány Bedřicha Svatoše je obtížné časově zařadit. Podle náznaků lze děj zasadit do habsburské monarchie na konec 19. století. V těchto dílech není autorovým hlavním cílem charakterizovat konkrétní dobu, ale spíše prostředí, styl života, povahu a morálku tamních obyvatel. Důvod této „časové neurčitosti“ je možné také spatřovat v době, ve které romány vznikaly, tedy v době okupace.

Ovšem i v exilové tvorbě se můžeme setkat s díly Bedřicha Svatoše, u kterých jednoznačně nelze stanovit dobu děje. Jsou to díla pojednávající o obyvatelích tyrolské vesničky. Zde stejně jako v předexilové venkovské próze není stěžejní doba děje, ale vztah lidí ke své rodné půdě a hlavně k sobě navzájem.

4.3 Postavy

Hrdinové Svatošových próz jsou charakterističtí tím, že se jedná o obyčejné prosté lidi, z nichž každý zápasí se svým osudem, jak jen nejlépe umí, aby nakonec obstáli před sebou samými i před bohem. Jak je již naznačeno, hrdinové pocházejí ze středních vrstev a žijí povětšinou na venkově. Jejich velikost a výjimečnost je ovšem v jejich mravní síle a odhodlání. Nejsou to jen loutky, které čekají, co s nimi osud udělá, ale bojují o svou existenci. Všechny postavy Svatošových románů urazí velký kus cesty, která jim pomůže dospět a porozumět životu.

Bedřich Svatoš ve svých dílech pracuje výlučně s hlavními hrdiny mužského pohlaví. Ženy v jeho románech mají roli babiček, matek, sester nebo milenek hlavní postavy. Jejich charakter je vykreslen velice stroze, je-li vůbec zmíněn. Minimální zmínku v textu nalezneme o jejich vzhledu. Děvčata, která si nakonec vybírají Antonín, Josef, Vojta, Adolf nebo Jan, mají přesto mnoho společného. Z kontextu vyplývá, že se jedná o slušné, milé dívky. Zpočátku jsou velice ostýchavé, ale nakonec jsou láskyplné a jsou svému partnerovi oporou. Ovšem ještě je tu druhý typ milenek. Jedná se o postavu Mileny z romaneta *Čardáš a polnice*. Tato žena je vdaná za staršího muže, přesto chce jít za svou láskou, mladým Antonínem. Stejný typ ženy nacházíme v novele *Zatmění*. Zde se ale setkáváme s opačným problémem, kdy hlavní hrdina je manželem této zamilované ženy. I mezi těmito manželi je věkový rozdíl. Žena bývalého důstojníka je zamilovaná do mladšího muže a jde si za svou láskou.

Právě láska je příznačná pro všechny mladé ženské postavy děl Bedřicha Svatoše. Nikdy nenastane situace, že by dívka, do které se hlavní hrdina zamiluje, jeho city neopětovala. Vždy k němu cítí horoucí lásku. Výjimkou je manželka zmiňovaného bývalého důstojníka. Ale ani jejich sňatek nebyl z rozumu, ale z lásky, která ale odloučením a rozdílností postav vyprchala.

Neustálý vnitřní i vnější konflikt, to je spojnice všech autorových postav. Každý z hrdinů vede celý život neustálý boj. Jakmile jeden skončí, začíná druhý. Antonín Kdoul svádí boj s láskou a smyslemžití. Postavy Svatošových venkovských románů ze 40. let svádí každodenní souboj o své přežití. Bojují s přírodou, která může ohrozit úrodu a tedy obživu celé rodiny, jsou vystaveni různým onemocněním, jako jsou neštovice nebo zápal plic, která zapříčiňují úmrtí v rodině. A tím následuje i potřeba vyrovnat se se ztrátou blízkého. Velice aktuální jsou v těchto románech i mezigenerační spory a snaha je vyřešit.

Ani Adolf Kuldan v *Okovaném kroku* neřeší pouze jeden problém. Svádí boj sám se sebou, je potřeba, aby se z lehkovážného chlapce stal zodpovědný muž. A to jak v postoji

k dokončení studia, tak v dalších otázkách lidského života. K tomuto věku patří i problémy s láskou a poté přichází zásadní konflikt, kterým je okupace.

Obyvatelé *Posledního městečka* svádí svůj boj o svůj život doslovně, když se válka chýlí ke konci a prchající hitlerovští vojáci dokonávají své dílo zkázy a nezastaví se před sebekrutějším činem, jako byla bezcitná vražda mladého studenta Zdeňka. A i v této situaci řeší jednotlivé postavy své další konflikty, jako by jich už tak nebylo málo. Každý v sobě řeší, jak se zachovat v tomto hrůzostrašném období správně. Jestli hledět na svůj holý život a za každou cenu přežít, i kdyby to znamenalo být sobecký a nečestný. Nebo se zachovat morálně, pomáhat sousedům, ukrývat partyzány a škodit nepřátelům.

Největší vnitřní boj svádí žena jménem Nemášová. Když byl její syn malý, manžel onemocněl smrtelnou nemocí. Do stavení přišel jako pomocník vyučený řemeslník Rous. Vášeň mezi ním a Nemášovou neuhaslila ani blízkost umírajícího pána domu, který o jejich milostném vztahu musel vědět. Po jeho smrti si Rous Nemášovou vzal za ženu a její dítě přijal za své. Po jejich vystěhování nacisty z Neveklovska se dostávají do onoho posledního městečka. Ovšem hřích, kterého se dopustili, byl pořád mezi nimi. Rousová bojovala hlavně se svým svědomím a snažila se jej očistit vírou v boha. Starý Rous, ke kterému se již žena nehlásí, bojuje s odcizením svého nevlastního syna, kterého upřímně miluje.

A stejně jako v reálném životě, vyřeší-li se jeden problém, vyhraje-li se jedna bitva, tak následuje další a další. Bedřich Svatoš tím ukazuje, že život sám o sobě je boj, který nesmíme vzdát.

Všechny postavy Svatošových děl spojuje potřeba cti a morálních hodnot. Každý si potřebuje zachovat svou čest, a to jak osobní, rodinnou, tak vlasteneckou. Ne každá postava hledí na svou čest a morálku po celý svůj život. Některé osoby románu jednají nemorálně a až na konci své cesty životem se snaží svou čest očistit, aby odcházeli ze světa s čistým štítem. Setkáváme se s tím například v románu *Ruce laskají zemi*, kde Josefův otec se leckdy nechoval správně, a až když cítí, že se jeho život chýlí ke konci, urovnává své vztahy se svými syny, aby na něj všichni vzpomínali v dobrém, dokonce si přizve i jedno ze svých vnoučat, ke kterému se do té doby nehlásil. Stejný motiv je možné spatřit v *Patrové hospodě*. Babička Vojty Touly se k němu po celý život nechovala tak, jak se babička chovat má. Trestala jej za chyby jeho otce, za které on sám nemohl. Až na smrtelné posteli žádá vnuka o odpuštění za své chování. V tomto románu nacházíme další pohled na čest, a to čest rodinnou. Vojta se v mládí upne k tomu, že musí očistit jméno svého otce a celé své rodiny tím, že jim navrátí jejich ztracený majetek.

Co s člověkem provede náhlá ztráta cti, je nejvíce patrné v novele *Zatmění*. Starý muž žijící ve svém tmavém světě nevidí a netuší, že se ho pokouší jeho žena opustit, až když se mu navrátí zrak. Dokonce přijíždí i její milenec, aby důstojníka pohlídal po operaci. Ten, když zjistí, jak byl zrazen a celou dobu klamán, ztrácí absolutně vše. I Šimáka z románu *Mlha šatí strach* ztráta pomyslné cti sráží na psychické dno, když je obviněn z krádeže a odsouzen, ač ve skutečnosti nic neukradl a dokonce se podílel na různých sabotážích proti válečným nepřátelům. Lidé proto, aby neztratili svou tvář před ostatními, dělají různé věci, příkladem toho je postava obchodníka Hejdy také z díla *Mlha šatí strach*. Ten raději jezdil každý den na kole za jakéhokoliv počasí kousek za městečko Bille a pak se plížil zpátky, aby ho nikdo neviděl jet zpátky, než aby přiznal, že již se svou ženou nežije a přebývá ve svém krámku.

Neméně důležitá pro Svatošovy postavy je i čest vlastenecká. S tou se setkáváme v díle *Okovaný krok*, kde se na konci románu schyluje k mobilizaci a všichni obyvatelé pyšní na svou zemi a národ jsou ochotni položit za svůj rodný kraj život. Mobilizace je ale nakonec odvolána a oni mají přenechat svou zemi nepřátelům. Ztrácejí tím nejen svou národní, ale i osobní čest. Všechny tyto myšlenky se honí i v Adolfově hlavě:

„Je prázdná kolem člověka. Nemáš, čeho bys se zachytil. Všechno, čemu jsi věřil, lhalo. Všechno, co bylo životem, ztratilo cenu. Všechno ti změklo pod nohama. Svět je z bláta. A sám jsi jeho částicí, sám jsi kusem bláta. Ztratil jsi úctu ke všemu. I k sobě.“²⁵

Dalším spojníkem románových postav je také jejich vztah k půdě a kraji. V díle *Ruce laskají zemi* je vlastnění půdy třeba sebemenších rozměrů hlavním hnacím motorem všech mužů. Každý se upíná ke svému pozemku a snaží se jej zvelebit a rozšířit pro své další potomky. Odloučení od rodné půdy je pro některé to nejhorší. Příkladem je Josefův bratr Rudolf, který po hádce s otcem opustí rodinu a vesnický život a jde pracovat do dolů. Jenže půda a rodná krajina mu natolik chybí, že se po pár letech navrací do rodného kraje s cílem získat také svůj statek, o který by mohl pečovat. Touha po půdě je neméně patrná v *Patrové hospodě*, kde si Vojta stanoví cíl znovu získat hospodu, kterou jeho otec prohrál v kartách.

Ani po autorově odchodu do exilu nemění jeho postavy tento vztah k půdě a rodnému kraji. Ovšem z českého Království a Milínska je děj přenesen do italských Tyrol.

V románu *Zatmění* se půda mění v moře, ke kterému se hlavní postava upíná a které vyhledává, aby našla svůj vnitřní klid. Důstojník sice moře nevlastní, ale působí na něj stejně

²⁵ SVATOŠ, Bedřich: *Okovaný krok*, 1946, s. 219.

jako na Josefa pohled na své pole nebo Vojtův pohled na svůj znovunabytý majetek. Cítí se klidný, šťastný, v bezpečí – cítí se doma.

Pro svá díla si Bedřich Svatoš vybírá různé typy postav, aby na nich mohl ukázat, jak je každý člověk jedinečný, a jak každý reaguje na krizové situace jinak. Příkladem je román *Poslední městečko*. Na obyvatelích malého městečka autor vykresluje, jak lidé jednali ve strachu z druhé světové války. Někteří byli stateční a uchovávali partyzány nebo jejich zbraně, další svou statečnost prokazovali starostí o své blízké, jako starý Toula, který sháněl pro své bližní potřebné potraviny a posílal jim je, ač to bylo zakázané. Každý proti útlaku bojoval jinak. Našli se však i tací, kteří se snažili sympatizovat s okupanty a vytěžit tím co nejvíce. Svatošovi lidé tohoto románu jsou lidé druhé světové války.

Pro jednotlivé hlavní hrdiny románů je charakteristické, že stejně jako autor sám dospívají a zrají. V prvotině Bedřicha Svatoše se setkáváme s Antonínem Kdoulem, který je mladý chlapec, který si není svou pozicí v životě jistý. Postupně dozrává v muže a poznává sám sebe. Na Antonína navazuje postava Adolfa Kuldana. Adolf je již dospělý muž, který si život chce užívat. Ovšem i on během krátké doby, která je v knize zaznamenána, dospívá. Na počátku románu spatřujeme chlapce vzdorného, někdy až vnitřně rozpolceného, a ke konci se loučíme s mužem, který ušel kus cesty, zklidnil se, vnitřně dozrál. U Kuldana nenalzáme již nesmělost mladého chlapce jako u Antonína. Tato vyzrálost je poznat i v porovnání v jejich přístupu k ženám, které se jim líbí. Hrdina díla *Čardáš a polnice* potkává ve vlaku Zuzanu, jen po ní pokukuje a neodvážá se jí ani oslovit. I jejich pozdější schůzky jsou velice nevinné. Kdežto Adolf ve vlaku s Rozou navazuje kontakt a v celém jejich vztahu je více erotiky. A dojdeme-li až k postavě důstojníka z novely *Zatmění*, spatříme najednou postaršího muže, který má již všechny problémy předešlých hrdinů za sebou a bojuje se svým stářím a starostmi s ním spojenými.

Co je ovšem společné všem hlavním postavám – každá z nich potřebuje lásku a uznání. Antonín po zjištění, že jeho dávná a znovu nalezená láska Milena je vdaná, přemýšlí dokonce o sebevraždě. Náhlá ztráta lásky, která se promění až v čirou nenávisť, pro něj znamená zhroucení dosavadního smyslu života. Hrdinové venkovských románů jdou také za svou láskou, aniž by hleděli na tradice a příkaz své rodiny. Josef si svou vyvolenou bere i přesto, že jeho otec byl zpočátku proti. Použije raději lest proti vlastnímu otci, než by se své lásky vzdal. Ani Vojta Toula nehledí na věno Lidky a bere si ji z čisté lásky. Pro Jana z románu *Mlha šatí strach* je láska ke Clariette motivací. Vidina, že ji po skončení druhé světové války najde, je pro něj hnacím motorem, aby nelehké období přečkal a nevzdával se.

Ani u starého důstojníka to není jiné. I on svou ženu miluje a v možnosti znovu vidět spatřuje šanci, jak své manželství zachránit a navrátit mu jiskru.

Zajímavá je role záporných postav v dílech Bedřicha Svatoše. Jelikož si autor vybírá obyčejné hrdiny, kterými by mohl být leckterý člověk dnešní doby, nelze říci, že by se jednalo o postavy pouze záporné. Každá postava románu, stejně jako člověk našeho světa, dělá chyby. V některých situacích jedná sobecky a ubližuje ostatním v zájmu svého vlastního štěstí. Ovšem i u takového hrdiny najdeme spoustu kladných vlastností a úctyhodných činů.

Jedním z příkladů je otec Josefa – František Kotyza z venkovského románu *Ruce laskají zemi*. František se hned na začátku knihy objevuje jako vznětlivý člověk, který nejde pro ránu daleko. Dokonce zbije vlastního bratra bičem. Ovšem to je jen jeden úhel pohledu. František Kotyza je muž čestný, na prvním místě je u něho rodina a starost rodinu zabezpečit. A i sám útok na bratra nebyl nepodmíněný. Bránil před výpraskem svého vlastního syna.

Podobně je vykreslena babička Vojtěcha Touly z *Patrové hospody*. Po celé Vojtovo dětství pro něj neměla milého slůvka ani pochopení. Nekomunikovala s vnukem, stranila se ho a druhá vnoučata před ním upřednostňovala, aniž by malý chlapec tušil, proč to tak je, nebo si to dokonce sám svojí vlastní vinou zapříčinil. Tedy na první pohled by se dala babička zaškatulkovat jako záporný hrdina románu. Ovšem uvnitř nebyla stará žena zlá. Jen pod vlivem předešlých zkušeností měla strach, aby se historie neopakovala. Trestala vnuka za svoje pochybení ve výchově jeho otce a za následný jeho prohřešek. K ostatním dětem byla vlídná a laskavá, taková jaká má babička být. V závěru románu si i ona sama uvědomuje, že chlapce týrala a nechovala se k němu tak, jak měla. Postupně své chování vůči vnukovi mění a na smrtelné posteli se mu omlouvá a prosí za odpuštění.

Jiným příkladem je postava Hejdy z románu *Mlha šatí strach*. Hejda původem z Čech se přestěhuje do Francie, kde si bere za ženu Francouzku, a mají spolu dceru. Po čase se jejich vztah rozpadá a Hejda není s rodinou v kontaktu. Po delší době sebere odvalu a jede je navštívit. Zjišťuje, že žena utekla s milencem a dceru nechala bez prostředků. Ujímá se jí a vychovává ji. Hlavní hrdina románu Jan, který Hejdovi zachránil život, se do jeho dcery zakouká, Hejda si toho všimá a odkazuje Jana do patřičných mezí s vysvětlením, že Jan je Čech a on nechce, aby si jeho dcera s ním zkazila život. Což Jana dopálí. Hejda se v tomto světle jeví jako negativní postava. Hejda ale jen dělal to, co sám považoval za nejlepší. Chránil, jak sám řekl, budoucnost své dcery. Tím ovšem nepřestal být Janovi vděčný za záchranu svého života.

Poslední ukázkou obdobné postavy je hlavní hrdina novely *Zatmění*. Postarší muž se neustále trápí svým ztrácejícím zrakem. Utápí se v obavách, že o zrak nadobro přijde.

V náznacích obviňuje svou ženu, že jej neuhlídala po operaci prvního oka a usnula. Tím jí nepřímou říká, že je za jeho poloviční slepotu vinna. Čím více se mu zrak horší, tím více se ocitá ve svém vlastním světě, ve kterém není místa pro ostatní. Ovšem když o zrak přijde úplně, uvědomuje si, že svou manželku zanedbával, ztratil přehled o jejích zájmech. Snaží se s ní navázat znovu kontakt a plánuje si, jak se po operaci jejich vztah opět obnoví. Už jen to, že si uvědomuje své sobecké chování vůči ženě, jej staví do úplně jiného světla. Právě každý obyčejný člověk, který by procházel takovým stresujícím obdobím a velkou změnou, jako je ztráta zraku, by jednal s velkou mírou zahleděnosti do sebe. Jeho problematické vypořádání se s danou situací z něj nedělá zápornou postavu, protože on sám si v průběhu svých myšlenek uvědomuje, že se nechová správně, a touží vše napravit. To ale ještě netuší, že o to jeho žena vůbec nestojí.

A to je právě to, čeho chtěl autor docílit výběrem takových typů postav. Ukazuje tím čtenáři, že neexistují lidé jen absolutně dobří. Každý se v životě dopustí chyb, špatných rozhodnutí, sobeckého jednání nebo dokonce špatných skutků vůči druhým lidem. Ale každá osoba, která se nějakého provinění dopustila, jednala mnohdy ve „vyšším řádu zvyků a tradice“. Ovšem to, že někomu svým jednáním ublížila, si plně uvědomila a svou chybu a chování se snažila napravit.

To ale neznamená, že bychom ryze záporné postavy v dílech Bedřicha Svatoše nenašli. Postavy, které nemají ani špetku soucitu a není v nich opravdu nic dobrého, představují hitlerovští vojáci. Rabují, vraždí, prostě ničí vše, co jim přijde do cesty. V náznacích se objevují ve všech románech s tematikou druhé světové války, ale nejobsáhlejší popis jejich činů nalezneme v románu *Poslední městečko*.

4.4 Bedřich Svatoš ve svých dílech

Přiložíme-li vedle sebe knihy Bedřicha Svatoše a jeho životopis, zjistíme, že autor při své tvorbě využívá svých zkušeností a vzpomínek. V každé z nich nalezneme alespoň část Bedřicha Svatoše.

Jak již bylo poznamenáno v podkapitole o prostředí v knihách Bedřicha Svatoše, autor zasazuje děj svých románů do míst, která měl rád a která pro něj něco znamenala, ať už se

jedná o Křivoklátsko, Milínsko, Benešovsko, Francii nebo Tyrolsko. Proto není překvapením, že Jan prchající z pracovního tábora míří právě do Francie, která autorovi také poskytla azyl.

Kromě prostředí využívá také osudy lidí, které znal, a budov, které jsou spjaty s jeho životem. Ne náhodou se v několika dílech objevuje patrová hospoda. Jednou ji dokonce použil do názvu svého románu, kdy cílem hrdiny je získat právě patrovou hospodu. Dále se ona hospoda objevuje v románu *Poslední městečko*. I pro starého Toulu měla veliký význam. Stejně jako Svatoše ho k ní vázaly vzpomínky na ženu a jeho mládí. Proto se neváhal starý muž otočit a vrátit do bombardovaného městečka a uhasit hořící střechu své hospody.

Pokud vezmeme hlavní postavy románů, jsou to inteligentní muži se zájmem o literaturu a jazyk. Adolf Kuldan z *Okovaného kroku* stejně jako Jan z románu *Mlha šatí strach* jsou pedagogy jako Bedřich Svatoš, a dokonce se stejným zaměřením na český a francouzský jazyk. A jak již bylo zmíněno, hlavní postavy románů se věkově tolik neliší od autora.

4.5 Shrnutí tvorby Bedřicha Svatoše

Představená románová tvorba Bedřicha Svatoše může být tematicky rozdělena do následujících okruhů: venkovské romány a díla zpracovávající tematiku druhé světové války.

Knihy vykreslující venkov tvořil autor především ve čtyřicátých letech. V dílech se zabýval nejen popisem krajiny, ale i fungováním selského života. Právě kvůli zmíněným charakteristikám bývá Bedřich Svatoš řazen k ruralistickým autorům, jehož vrcholnými představiteli byli například Josef Knap, Jan Čep nebo František Křelina. Na první pohled se tento úsudek zdá být správný. Stejně jako v ruralismu najdeme popis krajiny venkova, vztah sedláků ke své půdě, ovšem Bedřich Svatoš nelíčí krajinu a vztah lidí k ní z toho důvodu, aby zároveň ukazoval na špatný dopad industrializace a rozvoje měst. Jeho romány nemají přesvědčit čtenáře, aby se nestěhovali z vesnic do měst. V románu *Ruce laskají zemi* je hospodář Josef vysloveně nadšen novými pokroky v zemědělství. Investuje své peníze a kupuje novou mlátičku na obilí, aby jim usnadnila práci. I Vojta Toulka se vydává do Budapešti, aby získal nové poznatky a naučil se něco nového. Získává práci v jednom velkém řeznictví a poznává nové stroje a nové postupy, které urychlují a zkvalitňují práci. Nestaví se vůči nim negativně, ba naopak se mu přístroje zalíbí a umiňuje si, že až bude mít svou vlastní

živnost, pořídí si některé takové stroje sám. A tak i udělá. Když mu jeho dědeček přenechává svou dílnu a hospodu, začíná Vojta investovat. Zprvu kupuje jednoho koně a později další, aby mohl své výrobky rychleji rozvážet a i svůj rozvoz rozšířit do vzdálenějších míst, přičemž se nevyhýbá ani nedalekému městu.

Z toho lze usuzovat, že jen z čisté lásky k venkovu se jej snaží ve svých dílech zachytit tak, jak reálně fungoval. Úryvek z knihy *Venkov v současné české beletrii* od Josefa Šofferle Kvapila je toho důkazem:

„Je-li něco zdravého na selství jako útvaru sociologickém, pak to dovedl Svatoš vyjádřit bez programových ruralistických hesel, formou vyzrálou, v níž život proudí takřka z boží milosti, jak snad známe v té bezprostřednosti a ztlumenosti jen u Němcové v Babičce. U všech ruralistů ovšem máte dojem, že bylo pracováno alespoň trochu podle programového hesla návratu k vesnici a že tu byl ušlechtilý záměr povznášet dobrou četbou lid, aby neutíkal překotně do měst. Nic takového u B. Svatoše, který jde jen za svým uměleckým svědomím.“²⁶

Obdobného názoru je i Karel Nový, který se ujal doslovu v knize *Poslední městečko*. Ten se k Bedřichovi Svatošovi a ruralismu vyjadřuje takto:

„Ruralismus? Nikoliv, Svatoš nebyl falešným idylikem nahlížejícím na staré české vesnice a zemědělská městečka jako na kus zašlého ráje, který má být obnoven, protože v něm žili jen dobří slovanští lidé, zatím co v městech byli ti, co se snažili kazit jejich dobré srdce a mravy. Svatoš navázal na starou tradici českého písemnictví, Jirásků, Holečků a Šimáčků, a jeho zkušenosti a jeho zdravé smysly ho bezpečně vedly k životu a k zemi, jaké jsou a byly a nikoliv, jaké by měly být.“²⁷

V některých pasážích těchto venkovských románů se zdá, jako by život v nich svévolně plynul a autor byl vševědoucím kronikářem životních cyklů postav. Realistické popisy nabývají v některých situacích až naturalistický tón, kdy spisovatel zbaven emocí zachycuje bolestivé okamžiky lidského života, jako je smrt někoho blízkého, nebo smrt jako taková. Takto zachycuje Bedřich Svatoš například smrt Vojtovy babičky:

„Je vláčná a teplá; a lehká je. Položí ji na postel, nalije si kořalky do dlaně a tře jí spánky, ... Tak tedy přijede Jeník, kterému to vše dali vědět. I na pouť zůstane a je to divná pouť. Pokojík přes chodbu, kam babičku uložili do truhly, je ještě

²⁶ KVAPIL, J. Š.: *Venkov v současné české beletrii*, edice Svazky, č. 86, Praha 1944, s. 18.

²⁷ SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*, Praha 1948, doslov knihy.

nasáknut vůni podzimních květin, v uších jim ještě zní ponurá hudba a zpěvy, modlitba kněze a duté rány hrud.“²⁸

V románu *Poslední městečko* je velice přesně zachyceno již zmiňované bombardování města a útěk jeho obyvatel přes polomrtvý dobytek. Ani popisu brutální vraždy Zdeňka nechybí nic z realistického popisu:

„... ten chlap před ním se rozkřikne ještě jednou, přiskočí a pěstí mu vyrazí z očí přehrsli jisker, ale odletí a svine se skuče, jak v zoufalství a v posledním vzepětí sil ho Zdeněk kopl do podbřišku. Potom mu blýskne hlavou a neví už nic. Neví, že ho vyvlekli zpátky k sosně na vyhlídce, provlekli mu opasek přes prsa a v podpaží a zavěsili ho do rozsochy větví, po kterých dostala sosna jméno. Neví, že mu předtím zohyždili tvář a oči že mu po ní vytékají; neví, že v městečku je křik a střelba a že se tam už zase valí kouř; že země před ním, na kterou odtud hledíval, se vlní bolestí; že chlapi pod ním se seřadili a natáhli pistole k závodu ve střelbě. Visí s rukama před tělem a hlavou pokleslou, a ani sebou netrhne, když střela se mu zaryje nad kořen nosu.“²⁹

Tímto přesným zachycením reality bez náznaku emocí může autor dosáhnout hlubšího buď psychického dopadu na čtenáře, nebo se pokouší jen o čisté zachycení událostí z pozice kronikáře. Cíl pouze informovat si klade i při vykreslování erotických scén ve svých dílech:

„Miladina nadra, hnětená Kdoulovými prsty, zdvihala se v prudkém rytmu a dech se dral těžce z dvou hrdel. Kdoul se vbořil svými koleny mezi její a chtivě se vpil do jejích rtů. V uších mu hučelo, cítil jen pach jejího těla, vlnění jejího trupu a její zuby, zahryznuté do jeho rtu.“³⁰

Stejně tak v románu *Okovaný krok*:

„Roza má bílé tělo protkávané modrými žilkami. Tváře rozžehnuté ruměncem. Kuldanovi se chvějí ruce, když jí rozepíná stužku na rameni. Klín, který mimovolně skrývá dlaněmi, je jako tmavá tůň lesní studánky.“³¹

²⁸ SVATOŠ, Bedřich: *Ruce laskají zemi*, 1941, s. 259.

²⁹ SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*, 1948, s. 229.

³⁰ SVATOŠ, Bedřich: *Čardáš a polnice*, 1936, s. 55.

³¹ SVATOŠ, Bedřich: *Okovaný krok*, 1946, s. 147.

V dílech Bedřicha Svatoše je ovšem místo i pro umělecké líčení krajiny. Například takhle vykresluje krajinu očima zamilovaného Kdouly:

„Rozzpívaly se duby starou písní. Rozzpívaly se jedle na úbočích. Staré valy si šeptaly a zdola, z nesmírné hloubky zazníval ševel potoka monotonní melodií. Zpívaly lesy. Zpívaly hory. Zpívalo nebe, i skála i srdce.“³²

Užití personifikace neomezoval však pouze jen na přírodu. Pod jeho rukou ožíval i interiér, hudební nástroje, domy atd.:

„Nízká, potemnělá světlička zírala dvěma šilhavýma očkama do mýtiny. Velká kamna se v ní roztahovala panský.“³³

Umělecký ráz svých textů doplňoval Bedřich Svatoš také o nespočet různých přirovnání:

„Hrad jako dravčí hnízdo na skále. Skála jako k výstraze vztyčený prst.“³⁴nebo „Závoj se povleče za ní, průsvitný a těžký jako starosti.“³⁵

Bedřich Svatoš ve svých románech popisuje různé regiony své vlasti. A aby bylo vykreslení té dané oblasti dokonalé, zachycuje foneticky krajevou výslovnost v přímé řeči postav:

- „Počkej, synáčku –“
- „Uj sem vám řek, abyste mi –“
- „Nikdo tu nejni –“ omluví se.
- „V tej tmě –“
- „Já vim,“ hlesne starý smutně. „To ty nerad slyšíš.“ A potom pojednou zhorliví:
- „A proč, ti tak nemám říkat! Dyj si byl malej, příběh si a říkals mi tati. A co si přestal se mnou spávat, niková uj si mi tak neřek,“ zavyčte.³⁶

Bedřich Svatoš jako vypravěč pracuje s popisným realismem, pomocí kterého zachycuje nejen krajinu kolem sebe, ale také vývoj svých postav. Konkrétně román *Ruce laskají zemi* zdá se někdy býti prací jazykově zdatného kronikáře, který zaznamenává životní události

³² SVATOŠ, Bedřich: Čardáš a polnice, 1936, s. 53.

³³ SVATOŠ, Bedřich: Čardáš a polnice, 1936, s. 45.

³⁴ SVATOŠ, Bedřich: Čardáš a polnice, 1936, s. 53.

³⁵ SVATOŠ, Bedřich: Čardáš a polnice, 1936, s. 52.

³⁶ SVATOŠ, Bedřich: Poslední městečko, 1948, s. 31.

jednoho rodu. Jako vypravěč je zde sice vševědoucí, ale nikterak nezasahuje do děje. Ve svém vyprávění však počítá se svým čtenářem, protože některé události vynechá a počítá s tím, že si je čtenář sám domyslí a doplní do děje.

Změna vypravěče nastává ve Svatošových exilových povídkových prózách a novele *Zatmění*. Zde se vypravěč zúčastňuje děje, dokonce je to on, kdo příběh prožívá. Dílo tím dostává určitý rychlejší spád a mírně se potlačují syrové emocionálně prázdné popisy. Jelikož autor používá v těchto dílech ich-formu, zaměřuje se i více na nitro svých postav.

Při svém popisu se však autor málokdy zaměří na detail. Co se postav týče, nezaměřuje se Bedřich Svatoš nikterak na vzhled. Výjimkou není ani představení hlavního hrdiny. Nikde nenajdeme pasáž věnovanou tomu, jak daná osoba vypadá. Má-li krátké nebo dlouhé vlasy, je-li vysoká nebo malá, nebo jak se například ustrojí, jde-li na zábavu. U venkovských románů by právě představa dobového oblečení mohla výborně dokreslit atmosféru té doby.

A jako v dílech chybí detailní popis hrdinů, postrádáme v některých prózách Bedřicha Svatoše konkrétní pojmenování míst, kde se děj odehrává. Autor nepojmenovává například rodnou vesnici Vojty Touly a dokonce ani jednou nezazní název onoho posledního městečka, který si tedy čtenář znalý této události doplní. Ovšem v novele *Zatmění* neuvádí autor ani jméno hlavního hrdiny a jeho ženy. Ostatní postavy jsou v díle pojmenovány. Celá tato absence jednotlivých detailů lze vysvětlit tak, že pro autora nejsou k vytvoření jeho příběhu podstatné. Bedřich Svatoš ve svých dílech předkládá informace, kterým přikládá nějakou váhu. Proto můžeme sledovat různé skoky v čase v díle *Ruce laskají zemi*. Autor se věnuje určitému období lidského života a poté poskočí o dva, tři někdy i více let dopředu, protože se v těch daných létech nic podstatného nestalo, tak proč je zmiňovat.

Co se týče pojmenování, je zajímavé prohlédnout si názvy jednotlivých děl Bedřicha Svatoše. Výběr těchto titulů není, jako nic v dílech tohoto autora, náhodný. Vezmeme-li hned Svatošovu prvotinu *Čardáš a polnice*, oba tyto pojmy jsou v díle několikrát zastoupeny, a jak již bylo výše zmíněno, význam slov čardáš i polnice charakterizuje i rozkol uvnitř samotného hlavního hrdiny Antonína Kdouly. Název druhého titulu *Ruce laskají zemi* napovídá vztah hrdinů románu k půdě, který je tak pro toto dílo příznačný. Titul *Nad lesy stoupá dým* symbolizuje pálení milířů v křivoklátských lesích. Jméno knihy *Mlha šatí strach* naznačuje bloudění hlavní postavy Jana v mlhách a lesích, kdy propadá šílenému strachu z dopadení nacisty. Povídkové knihy, ve kterých Bedřich Svatoš vzpomíná v exilu na svou rodnou krajinu, nebo na své dětství nesou symbolický název *Hranolem vzpomínky a Krůpěje zašlého času*. Když to shrneme, autor si vybírá takové tituly, které charakterizují jeho knihu. Buď název napovídá motiv obsažený v díle, nebo pojmenovává hlavní myšlenku celé knihy.

Děj Svatošových próz, který je sám o sobě v jednotlivých knihách plný zvratů a konfliktů, nespěje ke gradaci, na kterou jsou dnešní čtenáři zvyklí. Právě ono očekávané napětí nám jakoby proteče mezi prsty. Svým způsobem za to možná může i absence hlubšího rozpracování konfliktu. Popis dané krizové situace, ze které by autor mohl vydobýt napínavou zápletku, postrádá zaujatější proniknutí do problému. Celá událost je čtenáři předložena jako celek. Konflikt jsme sice zaznamenali, ale lehce kolem nás proplul.

Všechny dějové události v románech vždy směřují k dobrému konci a všechny morální hodnoty bývají většinou ke konci naplněny. Bedřich Svatoš, který bravurně vládne svým rodným jazykem, průběh hlavních i vedlejších konfliktů svých děl pouze zaznamenává. Nic nepřikrášluje ani nedramatizuje. Nechává realitu takovou, jaká je.

Důvodem tohoto stylu psaní může být právě touha zachytit svět takový jaký je. Předat informace o událostech, které se jeho samého týkaly, jako byly například poslední minuty války v městečku Milín.

Shrňme-li totiž prózu Bedřicha Svatoše, vidíme jeho lásku a úctu k rodnému kraji a venkovu. Spatřujeme také úctu a respekt k rodině. Svatoš ve svých prózách poukazuje na hodnotu rodiny a jejích vazeb pro jednotlivce. Nastiňuje nám, jak je bolestivé odtržení člověka od rodiny a od své vlasti. Dokumentuje pro další generace moment Mnichovské dohody a její dopad na obyčejného člověka. Předává představu ostatním lidem, jak doopravdy prožívali konec druhé světové války obyvatelé města Milín. Někteří vskutku přečkali poslední chvíle boje zavřeni ve sklepě, stejně jak popisuje autor ve svém románu. V neposlední řadě poukazuje tvorba Bedřicha Svatoše na mezilidské vztahy a chování mezi lidmi.

Bedřich Svatoš pracuje ve svých dílech s obyčejnými prostými lidmi, protože právě takovým je jeho tvorba určena.

5 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce je věnována životu a dílu českého pedagoga a spisovatele Bedřicha Svatoše. Chtěli jsme poukázat na význam tohoto zapomenutého literáta a to nejen ve vztahu k Milínsku.

Bedřich Svatoš se narodil 7. července 1908 v Bělči u Prahy a zemřel 5. dubna 1990 v Marcq-en-Baroeul ve Francii. Během svého života v Československu pobýval nejprve v rodném Křivoklátsku, vyučoval na školách v Klatovech, Poděbradech, Příbrami a Benešově. Při jeho působení v Příbrami navštívil Bedřich Svatoš i městečko Milín, které mu přirostlo k srdci, proto se nejednou promítlo v jeho románech.

Jeho pedagogická kariéra pokračovala ve městě Lille ve Francii a v Bruselu. Po politických změnách, které se v jeho rodné zemi udály v roce 1948, se již do Československa nevrátil a zbytek svého života prožil v exilu.

Jeho literární tvorbu to ovšem nepozastavilo a jako spisovatel byl stále činný. Ve svých dalších pracích zůstal i nadále věrný svým idejím. Pokračoval v psaní románů zaměřených na osudy prostých lidí, dokonce svou práci obohatil i o několik povídkových knih.

Cílem tohoto textu bylo seznámení s autorovým životem, přiblížení jeho prací, které jsou obtížně dostupné. Součástí je také analýza děl Bedřicha Svatoše, zaměřující se na různé aspekty jeho tvorby.

Poznatky o tomto pedagogovi a spisovateli pramení z rozhovoru s panem Jiřím Vostarkem a z materiálů od něj získaných. Mnoho užitečných informací jsme také získali z jediné publikace, která o Bedřichovi Svatošovi vyšla v roce 2001 na základě konference v Milíně, která se konala 18. dubna 2000. V tomto sborníku *Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století* se čtyři významné osobnosti české literárně vědné scény, konkrétně tedy: doc. dr. PhDr. Antonín Kratochvíl, soukromý badatel Miroslav Vejlupek, doc. PhDr. Viktor Viktora, CSc., PhDr. Vladimír Novotný, zamýšlejí nad tvorbou Bedřicha Svatoše. Ostatní zjištění pocházejí z přečtených knih Bedřicha Svatoše a z analýzy těchto próz.

Bakalářská práce Bedřich Svatoš, autor Milínska poukazuje na význam opomíjeného autora a poskytuje informace a v některých případech i zajímavosti o vzniku a obsahu jeho literárních děl. Shromažďuje také životopisné údaje o literátovi Bedřichovi Svatošovi. Tato práce může být podmětem k dalšímu hlubšímu bádání o autorovi a jeho prózách.

6 SEZNAM LITERATURY

Bedřich Svatoš: osud českého spisovatele ve 20. století: sborník příspěvků z konference, Milín 18. 4. 2000. V Příbrami: Okresní muzeum, 2001, 47 s. ISBN 80-238-7607-4.

Milínský zpravodaj: Zlatá stezka. Milín 2000, roč. 2000, č. 1.

KVAPIL, J. Š.: Venkov v současné české beletrii, edice Svazky, č. 86, Praha 1944.

SVATOŠ, Bedřich: Čardáš a polnice, Olomouc 1936.

SVATOŠ, Bedřich: Ruce laskají zemi, Praha 1941.

SVATOŠ, Bedřich: Patrová hospoda, Praha 1943.

SVATOŠ, Bedřich: Okovaný krok, Praha 1946.

SVATOŠ, Bedřich: Poslední městečko, Praha 1948.

SVATOŠ, Bedřich: Mlha šatí strach, Lund 1956.

SVATOŠ, Bedřich: Zatmění, Haarlem 1977.

SVATOŠ, Bedřich: Tváří do světa, Řím 1978.

SVATOŠ, Bedřich: Hospůdka na nároží, Řím 1982.

www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=315&rok=2005&cislo=32 20. 3. 2012

www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1716&hl=bed%C5%99ich+svato%C5%A1+sjezd+kulturn%C3%AD+rady 20. 3. 2012

www.pametnidesky.estranky.cz/fotoalbum/mimo-prahu/bedrich-svatos---11_-kvetna_-milin_-pb/ 20. 3. 2012

7 RESUMÉ

This bachelor work, named „Bedřich Svatoš, writer of Milín region“, relates to the work of this often neglected writer.

First, an introduction to the writer's life time is discussed. Afterwards, there is a presentation of his literary production consisting of sixteen prosaic works. The works are divided into two sections – before going into exile and after having gone into exile.

The second part of the work involves analyses of the environment, time and characters in the books of Bedřich Svatoš.

Since there were not too many publications about this writer, this bachelor work serves as a summary of information about this forgotten writer and may give reason for deeper research.

8 PŘÍLOHY

- 1) Portrét Bedřicha Svatoše z obalu knihy *Patrová hospoda*
- 2) Pamětní deska v Milíně³⁷
- 3) Úmrtní list ze soukromého archivu J. Vostarka
- 4) Článek z Příbramského deníku ze soukromého archivu J. Vostarka
- 5) Obal knihy *Patrová hospoda*
- 6) Ilustrace románu *Cesta leží uprostřed*

³⁷www.pametnidesky.estranky.cz/fotoalbum/mimo-prahu/bedrich-svatos---11_-kvetna_-milin_-pb/ 20. 3. 2012

Madame Frédéric SVATOS-JANDOVA, *son épouse ;*

Ses enfants, petits-enfants et arrière petits-enfants,

Toute la famille,

ont la douleur de vous faire part qu'il a plu à Dieu de rappeler auprès de Lui, son fils

Frédéric SVATOS

Ancien Professeur de Langues Slaves

Décoré de l'Ordre Albert 1er

Décoré des Palmes Académiques

pieusement décédé à Lille, le 5 Avril 1990, dans sa 82e année, réconforté par les Saints-Sacrements.

Ses FUNÉRAILLES auront lieu à Lille, le LUNDI 9 AVRIL 1990, à 11 heures, en l'église Notre-Dame de Pellevoisin, sa paroisse, suivies de l'inhumation au cimetière de Marcq-en-Barœul (Rouges-Barres), dans le caveau de famille.

Assemblée à la chapelle de l'église à 10 h. 45.

L'offrande en fin de messe tiendra lieu de condoléances.

59700 Marcq-en-Barœul - 3, rue de Paris

P.F. Jean PHILIPPO - 363, rue de Rouges-Barres - 59700 Marcq-en-Barœul - Tél. 20.55.34.99

VÝROČÍ

Neznámý autor s milínským zázemím

V Milíně si dnes připomínají deset let od úmrtí spisovatele a profesora Bedřicha Svatoše, rodáka z Bělče Křivoklátské (nar. 7. července 1908).

Svou první knihu vydal roku 1936, byla to novela Čardáš a polnice. Roku 1941 publikuje román Ruce laskají zemi, který po válce vyšel s názvem S kofeny v zemi (1947). V období protektorátu působil na gymnáziu v Příbrami a v Benešově. Ještě v době protektorátu se dostávají k čtenářům jeho romány Patrová hospoda (1943), Nad lesy stoupá dým (1942) a Čtyři prameny (1943).

A proč se k němu hlásí Milín?

Poprvé přichází profesor Svatoš do Milína o svatováclavské pouti roku 1934 - a v patrové hospodě U Jandů našel svou budoucí manželku.

A proč Svatošovo jméno málokdo zná?

Od počátku roku 1946 byl lektorem češtiny na univerzitě v Lille ve Francii a také v Bruselu. V Lille též vyučoval něm-

činu na Vysoké škole obchodní. Po událostech z roku 1948 zůstal natrvalo v zahraničí. Okamžitě následoval zákaz publikací jeho knih, vydaných v letech 1936 až 1948.

Doslov románu Poslední městečko (1948) napsal Karel Nový, pozdější národní umělec. Napsal tehdy: "Svatoš nebyl falešným idylkem, nahlížejícím na staré české vesnice a zemědělská městečka jako na kus zašlého ráje, který má být obnoven, protože v něm žijí jen dobří slovanští lidé, zatímco ve městech byli ti, co se snažili kazit jejich dobré srdce a mravy."

Svatoš navázal na starou tradici českého písemnictví - Jiráska, Holečka a Šimáčka".

Profesor vydával dál, ale v exilu. Roku 1954 ve Vídni vychází povídkový triptych Hranolem vzpomínky a odnáší si uznání z literárních soutěží. Další tituly jsou v tisku díky krajanským spolkům a křesťanské akademii.

V Milíně tedy Svatoš kdysi dávno našel rodinné zázemí.

Dočkal se změny poměrů a zásoboval své přátele výtisky, které mohly být po listopadu 1989 již vytištěny bez problémů. Nestalo se - a profesor na počátku dubna 1990 náhle umírá.

"Považuji si za čest, že jste mne kdysi nazval krajanem. Od té doby, kdy jsem tam (do Milína - pozn. autora) poprvé přišel - 28. září 1934 o svatováclavské pouti - jsem měl to městečko rád," napsal v dopise Bedřich Svatoš příteli do Čech roku 1987. rh

Foto archiv: Milín

ZPRAVODAJSTVÍ PŘÍBRAMSKA KULTURA

středa 5. dubna 2000

BEDŘICH SVATOŠ

Patrová hospoda

Málokterý autor vtropil do literatury s tak dokonalou vnitřní jistotou jako Bedřich Svatoš — a málokterému spisovateli získala také hned první díla tolik oddaných čtenářů. Věděl za to zčásti především odvrze, s níž důsledně naplňuje tradici českého realistického románu v jeho mravní opravdovosti, vrozené české povaze, v jeho životní vážnosti a nesmlouvavém závazku spravedlnosti, který každý musí vzít na sebe. Tato životní spravedlnost není ovšem slepou omdlouhostí, Svatošovy mýty jsou opravdu mýty Božími. Přesvědčuje nás o tom znovu tento román, nový tok příběhu, tvrdého zápasení, lásky, zářící naděje a zklamání, trpkých a zase radostných osudů, které tentokrát Svatoš spřádá kolem postavy Vojtěcha Touhy, žemnického rováře, jejíž sleduje od dětských krůčků a tíživých vztahů rodinných přes budapeštskou zkušenou až k mužné životní zralosti, vykupující staré hříchy i mladistvá tápání. Svatošovy příběhy mají tu v sobě tolik vakuu jasněho, pozitivního, věrně odpozorovaného života, do něhož jako nový přínos vnáší tentokrát autor i mnoho nelicétného, hřejivého citu a srdečnosti, že se vám maně dere na jazyk slovo zemitost — a nabývá pro vás znovu chuti a obsahu. Svatošovo dílo opravdu voní zemí, jarní, otvírající se zemí, trochu dráždívou a trochu syrovou, ale zemí, která jako Svatošovi lidé je plna příslibů a nadějí a jistoty.

Cena 63 K.

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRA D
Praha II, Karlova náměstí 3

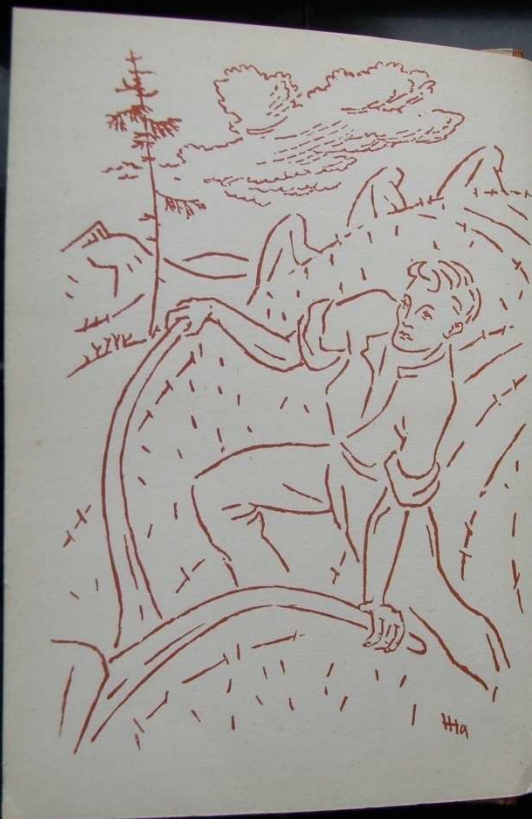
BEDŘICH SVATOŠ

»řídí sá k čerstvému, neočrelnému krajovému výrazu, k odposlouchanému hudebnímu obratu a úsluvi lidovému.«
Karel Seizma

»... je vyprávěc s bohatou fabulací, dovede rozvíjet děj, dramaticky jej vystupňovat...«
Jan Pilát

»Průměrnou ruralistickou tvorbou běžné úrovně předčí tím, že daná temata zpracovává bez heslovité tendencčnosti a neidealizuje venkov sentimentálně nebo mravokárně, aby o něm živil licoměrně nadnesené představy nebo naň hruval samý stín. A hlavně, že pūk zjevně přikládá klubi význam duchovní.«
Čtne

»Je-li oěco zdravého na selství jako na úvaru sociologickém, pak to dovedl Svatoš vjíždít bez programových hesel, ale tím nenásilněji a přiláčněji. Jeho venkov je převážně venkov hospodářského rozmachu, radosti z práce a uchování rodu.«
J. Š. Krušil

BEDŘICH SVATOŠ

CESTA
LEŽÍ UPROSTŘED

ROMÁN

NAKLADATELSTVÍ JOSEF LUKAŠÍK

MOR. OSTRAVA-PRAHA